

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528) www.economy.nayka.com.ua | № 6, 2018

УДК 332.2.021.012.33: 339.942

Т. В. Бондар,
студентка, Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава
В. М. Швед,
студентка, Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава
С. Ю. Кулакова,
кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємства та управління
персоналом, Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

T. V. Bondar
student Poltava Yuriy Kondratyuk National Technical University, Poltava
V. M. Shved
student Poltava Yuriy Kondratyuk National Technical University, Poltava
S. Yu. Kulakova
Ph.D., assistant professor of Department of Business Economics
and Human Resources Management,
Poltava Yuriy Kondratyuk National Technical University, Poltava

RISKS AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT AGRICULTURAL BUSINESS OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

У статті досліджено сутність явища «глобалізація», позитивні риси впливу та ознаки сучасних глобалізаційних процесів у міжнародній економіці. Визначено сучасні тенденції глобалізації міжнародної економіки, дана оцінка бізнес-середовища діяльності суб'єктів агробізнесу. Визначено місце вітчизняного аграрного бізнесу в умовах глобалізації. Акцентовано увагу на той факт, що український аграрний сектор із потенціалом виробництва, що значно перевищує потреби внутрішнього ринку, є ланкою, що, з одного боку, може стати локомотивом розвитку національної економіки та її ефективної інтеграції у світовий економічний простір, а з іншого – зростання доходів сільського населення, задіяного в аграрній економіці, що складає понад третину всього населення країни, може дати мультиплікативний ефект у розвитку інших галузей національної економіки. виділено його основні сильні та слабкі сторони. На основі проведеного аналізу виявлено ризики та загрози для аграрного бізнесу України в умовах глобалізації, зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Досліджена та охарактеризована стратегія розвитку аграрних підприємств України в умовах глобалізації міжнародної економіки.

The article explores the essence of the phenomenon of "globalization", positive features of influence and signs of modern globalization processes in the international economy. The current trends of globalization of the international economy are determined, the business environment of the subjects

of agribusiness is assessed. The place of domestic agrarian business in the conditions of globalization is determined. The emphasis is placed on the fact that the Ukrainian agricultural sector with a production potential far exceeding the needs of the domestic market is a link that, on the one hand, can become the engine of the development of the national economy and its effective integration into the world economic space, and on the other hand growth the income of the rural population involved in the agrarian economy, accounting for more than one third of the total population of the country, can give a multiplier effect in the development of other sectors of the national economy. highlighted its main strengths and weaknesses. On the basis of the analysis, the risks and threats for the agrarian business of Ukraine in the conditions of globalization, determined both by internal and external factors, were identified. The strategy of development of agrarian enterprises of Ukraine in the conditions of globalization of the international economy has been explored and characterized.

Ключові слова: глобалізація, аграрний сектор, глобальні наслідки, економічні ризики, стратегія розвитку бізнесу.

Key words: globalization, agrarian sector, global consequences, economic risks, business development strategy.

Вступ. Аграрний сектор нашої держави з його системною структурою є системоутворюючим в національній економіці. Саме цей сектор формує засади збереження суверенності держави – продовольчу, економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток різних галузей національної економіки та формує соціально-економічні напрями політики. В умовах глобалізації агробізнес є сучасною ознакою прогресивних змін у сільському господарстві та порівняно з іншими сферами новим напрямом досліджень аграрної науки. Міжнародна політика надає аграрному сектору відповідний вектор розвитку та відкриває нові можливості для відродження сільського господарства, створює додаткові порівняльні переваги на агропродовольчому ринку.

Разом з тим, аналізуючи сучасний стан вітчизняних агропромислових підприємств, що характеризується використанням застарілого та зношеного обладнання, відсутністю інноваційної складової та достатньою інформаційно-аналітичного забезпечення, нестачею фінансових та трудових ресурсів для розширення виробничих потужностей, нерозвиненою інфраструктурою та багатьма іншими проблемами, стає очевидною їх неспроможність конкурувати із могутніми іноземними суб'єктами господарювання. Постає актуальне питання про розвиток та місце аграрного бізнесу України у глобалізації міжнародної економіки.

Огляд останніх джерел і публікацій. Теоретичні обґрунтування розвитку вітчизняного аграрного бізнесу в умовах глобалізації знайшли відповідне відображення в наукових працях Д.Г. Білоруса, Н.В. Волченко, Т.О. Зінчука, які вказують на стратегії розвитку аграрного бізнесу України. С.М. Кваша, Ю.Г. Козак, Р.П. Колосової визначають місце та значення вітчизняного аграрного бізнесу у системі міжнародної економіки. Разом з тим, глобалізаційні процеси в Україні знаходяться в інтенсивному розвитку і відповідно вимагають проведення глибоких досліджень. Це зумовлено специфікою агробізнесу, його стратегічним значенням для вітчизняної економіки, а також необхідністю адаптації інструментів державного регулювання, засобів забезпечення виробництва конкурентоспроможної продукції та функцій сталого розвитку.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження ризиків та перспектив розвитку вітчизняного аграрного бізнесу в умовах глобалізації міжнародної економіки.

Основний матеріал і результати. В епоху постіндустріального суспільства та економіки світове господарство все більше перетворюється в єдине ціле, в якому постійно формуються і протікають різнопланові процеси. Свідченням зростання взаємозалежності національних економік є їх надзвичайна чутливість до процесів, що відбуваються в інших регіонах планети. Основним фактором життя суспільства називають глобалізацію.

Термін «глобалізація» виник і набув поширення в середині 80-х років минулого століття. Його вживання в основному пов'язують з іменем американського соціолога Р. Робертсона, який у 1985р. дав тлумачення цьому поняттю, а згодом, у 1992 р. видав книгу під такою самою назвою.

На сьогодні у науковій літературі немає єдиного трактування даного явища. М. Кастельс (США) визначив глобалізацію як «нову капіталістичну економіку», характерними рисами якої є: інформація, знання й інформаційні технології, продуктивність праці і конкурентоспроможність національної економіки, що організовується через мережеву структуру менеджменту, виробництва і розподілу.

За твердженням О. Кардамонова, глобалізація – це світовий процес трансформації символів, під час якого фальсифікуються, верифікуються і перерозподіляються у суспільстві цінності, норми, культурна практика і категорії очевидності [3, с. 21]. Г. Аніліоніс та Н. Зотова визначають дане явище як умовне і часткове

наростання спільності світового господарства [1, с. 119]. На нашу думку, глобалізацію економіки на сучасному етапі її розвитку можна визначити як інтенсифікацію міжнародного економічного співробітництва, що супроводжується зростанням транскордонних торговельних потоків, потоків капіталу, трудових ресурсів та інформації, інтеграцією національних ринків, забезпечуючи конкурентоспроможність тієї країни, котра володіє певними порівняльними перевагами у виготовленні продукції чи наданні послуг (рис. 1).

На сьогоднішній день за статистикою, глобалізація охоплює близько 40% світового виробництва, впливає приблизно на 60% світового ВВП. Ширшого значення новому терміну надала Гарвардська школа бізнесу. У 1990 р. консультант цієї школи К.Омі [4, с. 25] опублікував книгу «Світ без кордонів», у якій сформував позицію школи щодо цієї проблеми. Вважаючи, що світова економіка визначається взаємозалежністю трьох центрів (ЄС, США, Японія), він стверджував, що економічний суверенітет окремих держав став безглуздим, а на сцену світової економіки виходять «глобальні фірми».

За визначенням експертів Міжнародного валютного фонду глобалізація – це зростаюча взаємозалежність країн всього світу у результаті зростаючого обсягу та різноманітності транскордонних товарів, послуг та міжнародних потоків капіталу, а також завдяки більш швидкому та широкому розвитку технологій. За іншим поширеним визначенням глобалізація означає: тісну взаємодію і переплетіння економічних, політичних, соціальних, правових, інформаційних, культурних та інших трансацій в світовому просторі; розширення безпосередніх і опосередкованих зв'язків між суб'єктами економічної діяльності всіх країн світу; формування єдиної (глобальної) для всього світового суспільства системи світогосподарських відносин.

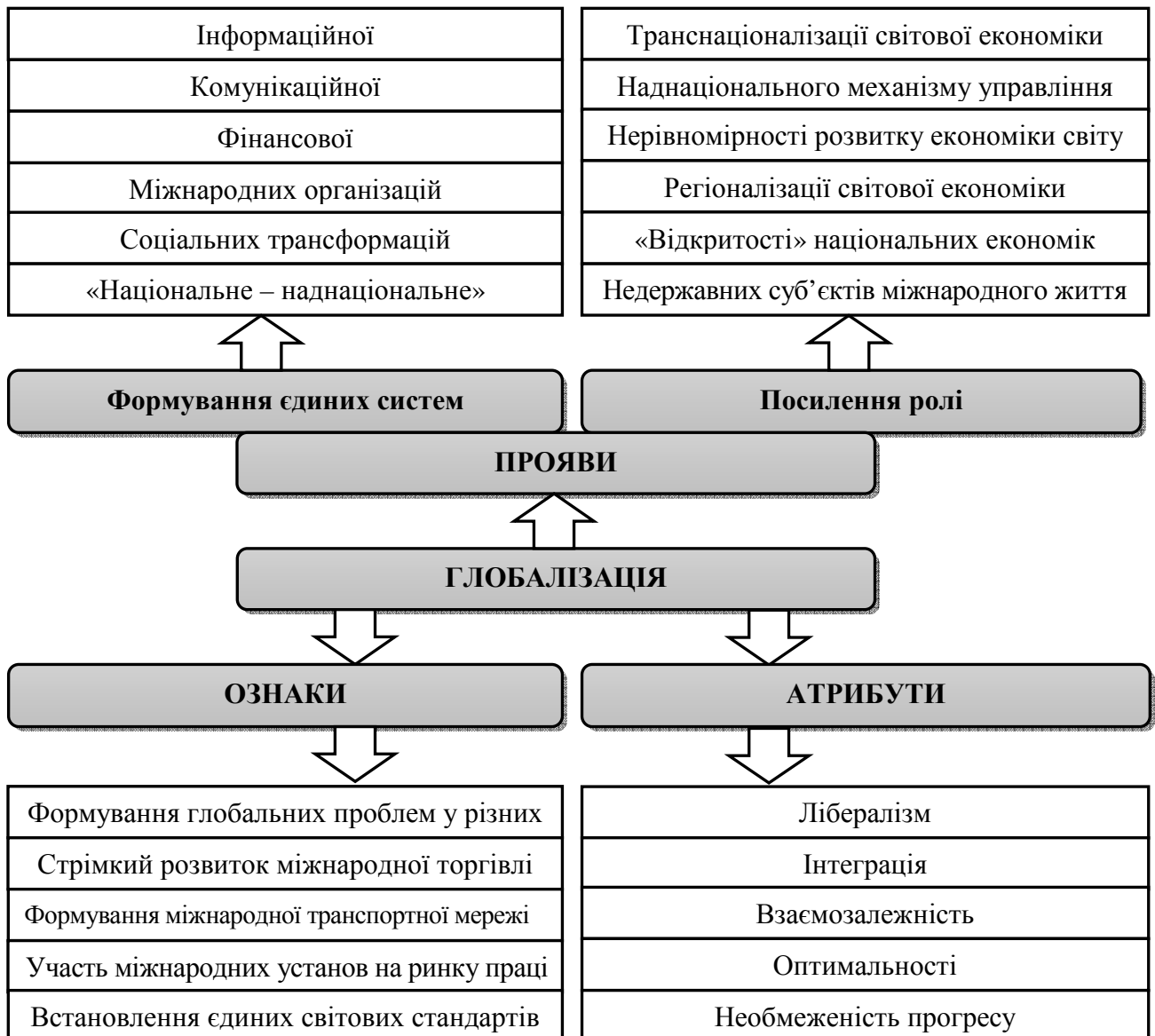

Рисунок 1. Складові впливу проявів глобалізації на розвиток національного господарства

Українські вчені Д.Г. Білорус, А.М. Поручника Д.Г. Лук'яненко [2, с. 129] визначення «глобалізація» трактують як об'єктивний соціальний процес, змістом якого є дедалі більший взаємозв'язок та

взаємозалежність національних економік, національних політичних і соціальних систем, національних культур, а також взаємодія людини й довкілля. В основі глобалізації лежить розвиток світових ринків товарів, послуг, праці й капіталу.

Зважаючи на об'єктивний характер процесу глобалізації, необхідно визначити його позитивні риси, які чітко сформульовані Р.П. Колосовою [5]:

1. поглиблення міжнародного розподілу праці;
2. ефективніший розподіл коштів і в кінцевому підсумку сприяння підвищенню якості трудового життя, розширення життєвих перспектив населення (при нижчих для нього затратах);
3. здійснення економії на масштабах виробництва, що потенційно може сприяти зниженню цін; підвищення рівня продуктивності праці в результаті раціоналізації виробництва на глобальному рівні й поширення передових технологій, а також посилення конкурентного тиску на користь безперервного введення інновацій у світовому масштабі.

Глобалізація у XXI столітті не може обмежуватися лише суто соціально-економічними змінами. Відбувається також трансформація політичних і культурних інститутів переважно західним типом, з властивими йому формами і нормами демократії та суспільних цінностей.

Таким чином, глобалізація – це об'єктивний процес планетарного масштабу, який має як позитивний вплив на міжнародну економіку, так і негативний. До позитивних ознак впливу можна віднести: поширення нових інформаційних технологій та пов'язаних з ним переваг. Однак, глобалізація економіки – це не лише вигоди від зростання участі країни в світових економічних процесах, але й висока ймовірність втрат, зростання ризиків [5, с. 62]. Згідно вільної енциклопедії Вікіпедії міжнародна економіка в широкому сенсі - це теорія, вживана для вивчення економіки сучасного взаємозалежного світу. Про розвиток міжнародної економіки у зв'язку з глобалізаційними процесами свідчить табл. 1.

Таблиця 1.

Розвиток міжнародної економіки у зв'язку з глобалізаційними процесами
Міжнародні фінансові операції: кредити, основні цінні папери, похідні фінансові інструменти
Міжнародна торгівля товарами, послугами, технологією, об'єктами інтелектуальної власності.
Міжнародний рух факторів виробництва: капіталу, робочої сили,

Проаналізувавши існуючі підходи до розуміння глобалізації, можемо зробити висновок, що це – всеохоплюючий процес, який стосується економіки кожної окремої країни у її безпосередньому зв'язку зі світовим господарством. Домінантною тенденцією розвитку світового господарства на початку XXI століття є глобалізація, багатовимірний прояв якої виявляється через посилення конкурентної боротьби між суб'єктами міжнародних економічних відносин. Сучасна глобалізація, з одного боку, викликає максимальне зближення національних економік, їх взаємопереплетення і зрощення, а з іншого — посилення конкурентоздатності між суб'єктами.

Сучасні глобалізаційні процеси характеризуються такими ознаками:

- 1) реальна інтеграція економічних країн на регіональному або глобальному рівні внаслідок дій міждержавних угод і транснаціональних компаній;
- 2) формування глобальних проблем у сферах забезпечення продовольством, енергетики, демографії, екології, поширення ядерної та звичайної зброї, нерівномірність економічного розвитку регіонів планети тощо, які можна розв'язати тільки за умови об'єднання зусиль міжнародної спільноти;
- 3) стрімкий розвиток міжнародної торгівлі, який поєднує економіки країн, що раніше ніколи не торгували між собою.

Процес глобалізації має істотний вплив на агробізнес, головним чином, через міжнародну торгівлю. Швидкий розвиток глобалізації в міжнародній торгівлі створює передумови до значного поглиблення процесу глобалізації поза товарними ринками, зокрема у сфері міжнародного руху капіталу й ресурсів праці. Глобалізація не оминає жодної галузі економіки. Уважається, що початком глобалізації в сільському господарстві став Уругвайський раунд ГАТТ, коли розпочалася підтримка більш конкурентних засад у сільському господарстві й торгівлі продовольством. На сьогодні Світова організація торгівлі (СОТ) ще більшою мірою очікує лібералізації сільськогосподарської політики в європейських країнах, хоча модель європейського сільського господарства значно обмежує його підтримку, головним чином через соціальні причини.

Український аграрний сектор із потенціалом виробництва, що значно перевищує потреби внутрішнього ринку, є ланкою, що, з одного боку, може стати локомотивом розвитку національної економіки та її ефективної інтеграції у світовий економічний простір, а з іншого – зростання доходів сільського населення, задіяного в аграрній економіці, що складає понад третину всього населення країни, може дати мультиплікативний ефект у розвитку інших галузей національної економіки.

Сільське господарство України характеризується значними площами сільськогосподарських угідь, високою їх якістю, великими обсягами виробництва окремих зернових культур, соняшника, картоплі. В умовах надлишку продовольства, що виробляється на інтенсивній основі в Європейському Союзі (ЄС) і частково надходить на внутрішній ринок, особливого значення набувають такі риси вітчизняної продукції, як якість,

смак та екологічна чистота завдяки слабкому застосуванню мінеральних добрив і пестицидів. Стратегічною метою вітчизняного сільського господарства є підготовка до інтеграції із сільським господарством ЄС.

Дослідження агробізнесу України дозволило виділити його основні сильні та слабкі сторони (табл. 2).

Таблиця 2.
Переваги та проблеми розвитку агробізнесу в Україні

Переваги		Недоліки	
Територіальний аспект			
– 70% території України сільськогосподарські угіддя	займають	– Недотримання сівозмін	
– Сприятливий клімат		– Зменшення родючості ґрунтів	
– Великі запаси чорноземі		– Значна територія радіаційно забруднена	
– Забезпеченість водними ресурсами		– Деградація земель внаслідок ерозії	
– Вигідне географічне розташування		– Зниження рівня ґрунтових вод	
Соціальний аспект			
– 14 млн населення проживають в сільській місцевості		– Необхідність реформ	
– Зростання престижу аграріїв		– Ризик безробіття на селі	
Економічний аспект			
– Введення аграрних розписок		– Низький рівень державної підтримки	
– Фіксований сільськогосподарський податок		– Негативний імідж України	
– Експорт зерна			

З огляду на те, що в результаті аналізу бізнес-середовища суб'єктів аграрного бізнесу України виявлено більше переваг, ніж недоліків, і вони є більш суттєвими, можна зробити висновок, що вони розвиваються в напрямку глобалізації світової економіки і для них відкриваються нові можливості при виході на міжнародний рівень. Аграрні підприємства повинні бути готові до майбутніх світових змін, які вимагають підвищення оперативної активності в умовах глобалізації, гнучкої, збалансованої стратегії, фінансової самостійності, позитивного сприйняття будь-яких змін і здатності активно реагувати на них за допомогою інформаційних систем. Але без підтримки держави в умовах глобалізації міжнародної економіки у сфері агробізнесу - створення сприятливого підприємницького середовища, пільгового оподаткування, полегшення доступу до кредитних ресурсів, підтримки технічного прогресу і сприяння розвитку сільських територій – неможлива повноцінна діяльність суб'єктів агробізнесу.

Діяльність держави повинна передбачати заходи щодо стимулювання інтеграції та об'єднання учасників агробізнесу, страхування їх економічного ризику. Розвиток національної економіки ґрунтується на стабільній і продуктивній діяльності аграрних підприємств.

Від стану їх конкурентоспроможності залежить поступовий розвиток економіки. Стійкість конкурентоспроможності аграрних підприємств залежить від процесів що відбуваються у національній економіці в процесі глобалізації. Розвиток вітчизняних сільськогосподарських підприємств в умовах членства у СОТ та світової глобалізації і зростання конкуренції має складний характер. Стан ринків і конкурентне оточення підприємств динамічно змінюється, що вимагає від них пошуку додаткових конкурентних переваг. З позицій мезо- і мікрорівнів економічної ієрархії адаптація аграрних підприємств є формою відображення підприємством і його структурами механізмів впливу глобалізації міжнародної економіки, що прагне встановити рівновагу у відносинах і зв'язках міжнародного ринку. До механізмів впливу глобалізації відносяться зміни кредитної, цінової, фінансової, ресурсно-сировинної, податкової ситуацій, економічної кон'юнктури; послаблення кооперативно-конкурентних переваг аграрних підприємств й впливу держави на вирішення проблем фінансування сільськогосподарського виробництва, розвиток ринку технологічних інновацій; розширення ємності ринкової ніші підприємств; втрата адаптаційного статусу та ін. Підприємства використовують напрями зовнішньої (внутрішньої) адаптації, активну (пасивну) форми відображення впливів середовища. Під впливом глобалізації динамічного розвитку набуває світова конкуренція.

Для аграрного сектору України є загрози з боку глобалізації (табл. 3).

Таблиця 3.
Ризики та загрози для аграрного бізнесу України в умовах глобалізації

Ризики та загрози для аграрного бізнесу	
Зумовлені внутрішніми чинниками	Зумовлені зовнішніми чинниками
1. Відсутність необхідної державної підтримки сільськогосподарських виробників, що проявляється у недосконалому цінової, фінансової, кредитної та інвестиційної політики по відношенню до аграрників і спричиняє значний диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та промислові засоби	1. Зростання відкритості національної економіки і імпорتنних потоків призведе погіршення фінансового стану національних аграрних товаровиробників через згортання недостатньо конкурентоспроможних агропродовольчих виробництв.

Ризики та загрози для аграрного бізнесу	
Зумовлені внутрішніми чинниками	Зумовлені зовнішніми чинниками
виробництва і предмети праці, викликає постійну нестачу фінансових ресурсів та обмежує діяльність і розвиток сільськогосподарських підприємств;	
2. Недостатній рівень розвитку інфраструктури аграрного ринку та стан його «зрілості» для входження у світовий аграрний простір;	2. Слабкий розвиток торговельних зв'язків українських підприємств на ринках аграрної продукції стримуватиме забезпечення бажаного економічного ефекту від міжнародного співробітництва
3. Застарілі технології утримання та відгодівлі тварин роблять вітчизняну продукцію дорожчою;	3. Поглиблення продовольчої кризи у світі стимулюватиме зростання цін на сільськогосподарську продукцію як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках, до чого не готові вітчизняні споживачі.
4. Закріплення і посилення структурних диспропорцій агропродовольчого розвитку внаслідок форсування сільськогосподарського експорту без урахування реальних потреб внутрішнього ринку і переробних галузей у кількості й асортименті продукції;	4. Загострення конкурентної боротьби між країнами, що мають аналогічний Україні аграрний потенціал, на тлі зниження інвестиційної привабливості національного аграрного сектору внаслідок політики уряду 2010 (проблем з відшкодуванням ПДВ експортерам, запровадження експортних обмежень тощо), спроможне зумовити переливання іноземного інвестиційного капіталу з вітчизняного ринку в інші країни.
5. Посилення залежності аграрних виробників від імпорту матеріально-технічних ресурсів за відсутності внутрішніх альтернативних джерел їх поповнення.	5. Посилення експансії іноземного капіталу у сфері аграрного землекористування. На сьогодні кожен четвертий гектар української землі орендується іноземцями, із поглибленням міжнародних зв'язків даний показник буде зростати. Така ситуація зумовить отримання користі та виснаження родючих українських земель закордонними виробниками, в той час як для української економіки від цього зиск буде незначним.
6. Відсутність обмежень розмірів товарних надбавок, що веде до значного зростання цін на сільськогосподарську продукцію в ланцюзі «виробник — посередник — переробник — торгівля — кінцевий споживач»;	
7. Недостатня розвиненість деяких досить перспективних галузей, зокрема відсутність інвестицій у садівництво і ягідництво через тривалу окупність вкладень і належної державної підтримки, зумовлює втрату потенційного доходу від їх функціонування, а також послаблення їх позицій через експансію більш дешевих іноземних товарів.	
8. Відсутність належної кількості фрукто- і овочесховищ, що робить не тільки неспроможними вітчизняних аграріїв функціонувати на міжнародних ринках в зимовий період, а й зумовлюють необхідність імпортувати значну кількість товарів з інших країн в холодну пору року;	
9. Низький рівень життя сільського населення, мізерні заробітні плати працівників зайнятих у сільському господарстві, значна кількість соціальних проблем сільських мешканців зумовлює нестачу кваліфікованої робочої сили на агровиробництвах.	

Вирішення проблем адаптації економічного механізму функціонування в умовах глобалізації ґрунтується на формуванні моделей-дій або на відтворенні тимчасової, просторової, синтетичної й імовірнісної впорядкованості соціально-економічних реалій. Гальмуючими факторами розвитку системи адаптації економічного механізму функціонування є: диспаритет цін на продукцію; непрозорість схем реалізації сільськогосподарської продукції; невідповідність системи ціноутворення динаміці виробництва й реалізації, попиту та пропозиції, а податкового базису країни – системі оподаткування; відсутність вільного доступу до

фінансово-кредитних ресурсів; низька інноваційна й кредитна привабливість, а також невисокий рівень податкової привабливості як інвестиційного ресурсу та ін.

Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств безпосередньо залежить від рівня адаптації економічного механізму функціонування до умов глобалізації міжнародної економіки [5, с. 71]. Для досягнення належного рівня адаптації аграрних підприємств в умовах глобалізації міжнародної економіки необхідно сформулювати стратегію ефективного розвитку агробізнесу України.

Метою стратегії розвитку вітчизняного аграрного бізнесу є забезпечення комплексного дієвого функціонування аграрних підприємств, розвиток високоефективного конкурентоспроможного як на внутрішньому так і на зовнішньому ринку агробізнесу, продовольчу безпеку країни, розв'язання проблеми села.

Стратегічними завданнями є:

- удосконалення зовнішнього середовища;
- удосконалення внутрішнього середовища
- інноваційно- інвестиційне забезпечення агробізнесу ;
- формування позитивного іміджу аграрного сектору України;
- удосконалення ціноутворення;
- збільшення експорту сільськогосподарської продукції;
- забезпечення рівновагу попиту і пропозиції;
- завершення земельної реформи;
- вступ у міжнародні організації;
- удосконалення міжгалузевих і внутрігалузевих економічних відносин;
- збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції;
- удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення розвитку галузі;
- формування інноваційної моделі його функціонування;
- техніко-технологічна модернізація агропромислового виробництва;
- адаптація національної інноваційної системи до умов глобалізації та підвищення її конкурентоспроможності [4, с. 26] .

Висновки. Україна має гарні кліматичні умови та природні, трудові ресурси для розвитку експортного потенціалу аграрного сектора економіки, проте існує багато проблем. Значний вплив політичних факторів та корупція перешкоджають розвитку та реалізації експортного потенціалу. Наразі держава може зберегти європейські ринки і географічно диверсифікувати азіатські, проте без державного регулювання спроби виробників можуть бути марними, тож стабілізація політичної системи та збереження унітарності держави виходять на перший план в розвитку будь-якого сектора економіки.

Сьогодні виникають нові умови й концепції розвитку сільського господарства, що є наслідком змін у міжнародному поділі праці й формуванні світової системи сільського господарства та світового ринку сільськогосподарської продукції, прискорення науково-технічного прогресу, що дозволяє створювати нові чинники, такі як підприємництво, глобалізація, еластичність діяльності, наростання нової тенденції переходу до індивідуальних і персональних інтересів, перехід від окремих джерел доходів до цілої групи, що пов'язано зі зміною традиційних та економічних цілей господарств і сім'ї, вхід сільського господарства в етап надвиробництва й проблем, що із цього виникають. Старий принцип "виробляти більше і дешевше" змінюється на новий, що виникає з надвиробництва, тобто виробляти стільки ж або менше, але більш ефективно. Це створює цілком іншу суспільну та індивідуальну ситуацію сільського господарства, а одночасно змушує змінювати філософію поведінки сільськогосподарських виробників.

Література:

1. Анилионис Г.П. Глобальний мир єдиний і розделенный. Еволюция теорій глобалізації / Г.П. Анилионис, Н.А. Зотова. – М.: Международные отношения. – 2005. – 233 с.
2. Білорус О. Г., Лук'яненко Д. Г. та ін. Глобальні трансформації і стратегії розвитку / За ред. О. Г. Білоруса. — К.: ВПОЛ, 1998. – 416 с.
3. Білорус О.Г. Глобалізація і безпека розвитку: [монографія] / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін.; Керівник авт. колективу і наук. ред. О.Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.
4. Кліменко О.В. Формування економічної безпеки в умовах глобалізації / О.В. Кліменко, О.О. Бачал // Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю наукової діяльності ф-ту економіки та менеджменту СумДУ, м. Суми, 3- 5 квітня 2012 р. / Відп. за вип. О.В. Прокопенко. – Суми: СумДУ, 2012. – Т.8. – С. 25-26.
5. Колосова Р.П. Глобалізація економіки и занятость населения: Учеб.пособие / Р.П. Колосова, М. В. Артамонова, Т. Н. Василюк и др. - М.:ТЭИС, 2000. - 106с.

References.

1. Anilionis, G.P. and Zotova, G.P. (2005) *Global'nij mir edinyj i razdelennyj. Jevoljucija teorij globalizacii* [The global world is one and divided. The evolution of globalization], *Mezhdunarodnye otnoshenija*, Moscow, Russia
2. Bilorus, O. H. Luk'ianenko, D. H. Honcharenko, O. M. Matsejko, Yu. M. and Zlenko V. A. (1998) *Hlobal'ni transformatsii i stratehii rozvytku* [Global transformations and development strategies], *VIPOL*, Kyiv, Ukraine.

3. Bilorus, O. H. and Luk'ianenko, D. H. (2001) *Hlobalizatsiia i bezpeka rozvytku* [Globalization and development security], KNEU, Kyiv, Ukraine.

4. Klimenko, O.V. and Bachal, O.O. (2012) "Formation of economic security in the conditions of globalization", *Ekonomichni problemy staloho rozvytku: materialy dopovidej Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoj 20-richchiu naukovoi diial'nosti fakul'tetu ekonomiky ta menedzhmentu SumDU* [Economic problems of sustainable development: materials of reports of the International scientific and practical conference devoted to the 20th anniversary of the Faculty of Economics and Management of the Sumy State University], *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya* [International scientific-practical conference], Sumy State University, Sumy, Ukraine, pp.25-26.

5. Kolosova, R.P. Artamonova, M.V. and Vasiljuk T.N. (2000) *Globalizacija jekonomiki i zanjatost' naselenija* [Globalization of economy and employment of the population], TEIS, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 20.06.2018 р.